

навчитися стріляти з аркебузи. Сучасні спортивні луки мають силу натягнення «усього лише» 23 кг, але стрільба з них вимагає хорошої фізичної підготовки, і навіть спортсменові непросто випустити за день змагань близько сотні стріл [1, с. 19].

В своїй статті я роздивився типологію, запропоновану О. Ф. Медведєвим, та розширив властивості типів наконечників. В результаті чого типологія враховує властивості наконечників, які зустрічаються на території Азії і Східної Європи. Застосовувалися для різних завдань, використовуючи особливості тих чи інших наконечників. Згідно з джерелами, з наведеного вище можна зробити досить цікавий висновок, в даних наконечниках є схожість і відмінність. Кожен з цих наконечників смертоносний по-своєму, при правильному використанні. Також ми можемо простежити еволюцію, покращення їх балістики з плином часу.

1. Бережинський В. Г. Зброя Київської Русі. Лук і стріли. Київ: Академія ЗС України, 1996. 34 с.
2. Медведєв А. Ф. Татаро-монгольские наконечники стрел в Восточной Европе. Советская археология, 1966. № 2. С. 50–60.
3. Немеров В. Ф. Воинское снаряжение и оружие монгольского воина XIII–XIV вв. Советская археология. 1987. № 2. С. 212–227.
4. Худяков Ю. С. Эволюция сложносоставного лука у кочевников Центральной Азии. Военное дело населения юга Сибири и Дальнего Востока. Новосибирск: Изд-во Института археологии и этнографии СО РАН. 1993. С. 107–148.
5. Худяков Ю. С. Вооружение кочевников Южной Сибири и Центральной Азии в эпоху развитого средневековья. Новосибирск: Изд-во Института археологии и этнографии СО РАН. 1997. 160 с.
6. Шавкунов В. Э. К вопросу о луке чжурчженей. Военное дело древнего населения Северной Азии. Новосибирск: АСТ, 1987. С. 199–205.

Білоус О. О.

Інтеграція катарів у західноєвропейське суспільство

Зародження катарського вчення та його розквіт в Окситанії пояснюються високорозвинутою провансальською культурою, республі-

канськими традиціями та віротерпимістю даного регіону. Катарське вчення стало яскравим прикладом істинної побожності та безкорисливості віруючих, на відміну від більш поширеної католицької церкви. Саме в Окситанії катари мали змогу повноцінно інтегруватися у західноєвропейське суспільство.

Питаннями дослідження релігійних відмінностей катарів та католиків займалися А. Бренон [2] та М. Дмитрієв [3]. Територіальну базу поширення катарського вчення в Окситанії розглянув Ж. Блюм [1], соціально-економічну базу даного регіону — С. Сказкін [7]. Вплив катарів на долю Лангедоку окреслив у своїй роботі Р. Смоулі [8].

Метою даної публікації є на основі доступних джерел та літератури обґрунтувати причини розквіту катарського вчення в Окситанії через призму соціально-економічних, політичних та релігійних факторів.

Вперше катари з'являються на історичній арені у 1017–1018 рр. на території Аквітанії, про що пише ангулемський монах Адемар де Шабанне. Примітно, що в даних роках дані єретики також проживають у Перигорі, про що пише Еріберт — як у випадку Адемара де Шабанне, — монах католицької церкви. Окрім пристрасності щодо нової християнської течії дані монахи через яскраве бачення відмінностей між їхнім та катарським вченням залишили чіткий опис особливостей нового вчення. Відзначалося, що катари відмовляються вживати м'ясну їжу, замість євхаристії здійснювали просте благословління хліба, було відсутнє моління на розп'яття, оскільки воно сприймалося як символ людського страждання, в їхньому хрещенні було відсутнє обливання водою, Також відзначалися аскетичним способом життя, що витікає з проповідування бідності та фізіологічної стриманості, хрещення дітей було відсутнім, оскільки катари логічно вважали, що діти не мають можливості розрізнати добро та зло. Примітним фактом катарського вчення була відсутність культу реліквій. Дедалі чітко ставала помітною скромність ритуалів катарів у порівнянні з католицькою церквою [2].

Протягом XII століття катарське вчення набуває великого впливу у графстві Тулуза, яке знаходилося східніше колиски катарів — герцогства Аквітанії. Релігійні догми катарів знаходили відгук серед місцевого населення завдяки репутації безкорисливих віруючих, які

також не цуралися знаходитися серед простого люду, на відміну від служителів католицької церкви, які відсторонювалися від безпосереднього контакту з народними масами. Єдине, що вимагали катари від людей, які відвідували їх проповіді, — це осягнення внутрішньої боротьби добра та зла у своїх душах [1, с. 39–40].

Традиційно вважається, що катарське вчення виникло під впливом павликіанства та богомільства, яке виникло у Болгарському царстві у X ст. Богомільське вчення протиставило себе православному духівництву та аристократії — боярам. Катарське вчення на відміну від богомільства не конфліктувало з вищими верствами населення — починаючи з XIII ст. його прихильники охоплювали всі верстви населення Лангедока [6, с. 14–15].

Від павликіанського вчення, що виникло у Вірменії в VII ст., катари перейняли дуалістичне бачення природи людини, за яким вона поділялася на природню та духовну [4, с. 557–558]. Позиція католицької церкви щодо людської природи, на відміну від катарсько-павликіанського бачення, була менш оптимістичною для віруючих — сутність сформованого бачення людської природи Августином у V ст. полягала у неможливості побороення людиною першородного гріху, який передається з покоління у покоління від Адама. В сутності, керуючись вченням Августина, католицька церква нав'язувала негативно-фаталічне бачення долі віруючим, що і є принциповою протилежністю до катарського вчення, яке лояльніше ставилося до віруючих своєї Церкви [3].

Повертаючись до аспекту соціальної бази катарів, варто відзначити факт наявності теологічних вчених, які хоробро відстоювали своє вчення, доказом чого є участь на чолі єпископа Альбіжуа Сікарда Селлер'є у Лемберській дискусії з цистеріанцями та католицькими прелатами під охороною лояльного до катарів віконта Альбі-Роже II Транкавеля, васала графства Тулузи та Арагонського королівства. Підтримка одного з найвпливовіших родів Окситанії була особливо цінною для катарського вчення [2].

Катарів підтримувало розорене дворянство, що почувало себе солідарним з селянами Окситанії, значна кількість adeptів катарського вчення — досконаліх, було дворянами різного достатку, яких обу-

рювала пишність католицької церкви. Значні феодали Окситанії, не дивлячись на визнання своєї приналежності до католицької церкви, були в цілому вороже налаштовані до її кліру. Для феодалів з антиклерикальними настроями катарське вчення було можливістю втілення протесту догмам католицької церкви, — особливо цікавила великих феодалів можливість не дотримуватися Божого миру, який був покликаний акцентувати увагу феодалської військової машини на визволенні Святої землі [6, с. 15].

Південна Франція, де укорінилося катарське вчення, була більш самодостатнім регіоном. Не дивлячись на визнання сюзеренітету французького короля, герцогство Аквітанія та графство Тулузьке фактично були незалежними, на відміну від Північної Франції, в якій централізаційні тенденції мали підтримку серед міст, які повставали проти володарювання великих феодалів. Економічний розвиток Лангедока припадає на XI–XII століття і в основному пов'язаний з вдалим географічним розташуванням — такі міста, як Марсель, Каркассон, Нарбонна, Нім, Тулуза, Монпельє, Альбі та Бордо значно зросли та збагатилися завдяки внутрішній та зовнішній торгівлі, яка тісно була пов'язана з Левантом. Таким чином Лангедок процвітав завдяки проходженню торговельних шляхів з Італії, Іспанії та країн Близького Сходу. Розквіт торгівлі вплинув на формування таких ремісничих центрів Лангедоку, як Монпельє та Нім, які спеціалізувалися на виробництві фарбованого сукна, який у подальшому експортувався у різні частини відомого світу [7, с. 151].

Одним з аргументів на користь поширення катарського вчення в Окситанії була більша, у порівнянні з Північною Францією, вільність населення та віротерпимість, про що свідчить той факт, що феодали Півдня не цуралися приймати на службу до себе навіть євреїв. Катаризм був корисний з точки зору меркантильних мотивів південнофранцузьких феодалів, які конфіскували церковні володіння католицької церкви — саме небажання відновлення контролю Папського Престолу над втраченими церквами штовхало феодалів до підтримки нового вчення. Вчергове проявляється відмінність катарського вчення від католицького у соціальному відношенні — не дивлячись на присутність певної долі патріархальності у ересі, жінки отримували рівні по від-

ношенню до чоловіків права, що було нетиповим для західноєвропейського суспільства доби Середньовіччя [6, с. 16].

Аргументом на користь наявності більшої вольності в Окситанії свідчить факт утворення різноманітних бюргерств, міст-республік, подібних до італійських, консулатів, що було яскравою ознакою слабкості феодальної влади, а відповідно — відсутності жорсткого тиску на суспільні верстви [7, с. 151].

У другій половині XII ст. у Північній Франції почали посилюватися антиеретичні настрої, поширювачами яких були прелати католицької церкви. Яскравим проявом цього був собор у Бурже 1163 р., про масштаб якого свідчить присутність 184 єпископа, 400 абатів та 16 кардиналів. Собор відзначився надзвичайним обуренням щодо катарського вчення. Скликаний III Латеранський собор у 1179 р. більш чітко окреслив ставлення католицької церкви на катарів — послідовники нового вчення, що проживали у Гасконі, Альбі та Тулузі, відлучалися від церкви включно з представниками вищих верств суспільства, що надавали підтримку ересі. Посилення ворожих настроїв з боку католицької церкви не відвертало людей від катарського вчення — його послідовники навіть переклали Біблію окситанською мовою, що дозволило поширити та ознайомити більшу кількість людей з катарським вченням [5].

Тиск на катарів з боку католицької церкви невпинно зростав — у 1199 р. Папа Римський Інокентій III, втілюючи свій план щодо консолідації церковної та світської влади під папським понтифікатом, надсилав до Лангедоку місіонерську місію цистеріанських монахів, після яких проти катар задіюються домініканці, історія ранньої діяльності яких буде тісно пов'язаною з Окситанією. Дані місіонерські місії бажаного ефекту не мали і навряд чи могли схилити перебіг подій на користь католицької церкви, що дискримінувала себе. Папа Інокентій у 1207 р. надіслав вимогу розпочати боротьбу з катарами до графа Тулузького Раймунда VI, однак отримав відмову — граф лояльно ставився до підданих, що сповідували катарське вчення, за що був відлучений від церкви [8, с. 131–132].

Вбивство Петра де Кастельно 14 лютого 1208 р. стало приводом до оголошення папою Інокентієм III хрестового походу проти аль-

бігойської ересі. Не дивлячись на відмову французького короля Філіппа II Августа вирушити походом на альбігойські землі, доволі швидко знайшлися добровольці в особах Ерве IV, графа Невера та Одона III, графа Бургундії. Раймунд VI Тулузький, раніше прихильний до катарів, перейшов на бік католицької церкви та зобов'язався очистити свої володіння від ересі. Хрестоносне військо рушило на володіння Транкавелів, більш лояльних до катарського вчення. 22 липня 1209 р. був розграбований Без'є, наступним впав Каркассон. У 1211 р. завоювання володінь Транкавелів завершилося, значна частина катарів була жорстоко знищена. Підкорення Тулузи Симоном де Монфором та рішення IV Латеранського собору призвели до жорстокого посилення переслідування катарів. Не дивлячись на те, що Раймунд VI повернув владу над Тулузою у 1224 р., згодом його син Раймунд VII підписав Паризький договір, за яким зобов'язувався переслідувати катар. Не дивлячись на Альбігойські хрестові походи 1209–1229 рр., катарська церква не тільки не перестала існувати, але і зміцнилася завдяки репутації мучеників. Однак, створена для розправи над катарами інквізиція призвела до винищення та еміграції послідовників даного вчення — впали останні цитаделі катарів, а саме Монсегюр у 1244 р. та Керібюс у 1255 р. [9, с. 29–53].

З падінням останніх фортець катарів закінчилася славна історія Окситанії — Лангедок був підпорядкований королівській владі. Прихильники катарського вчення емігрували до Італії, де тривалий час перебували у Ломбардії, в відносному спокої через конфлікт Папського Престолу та Священної Римської імперії. Однак зростаючий вплив інквізиції призвів до припинення існування катарської церкви на початку XIV століття. Ймовірно, як павликіанство та богомільство, катарство призвело до виникнення нових еретичних вчень, тим самим продовжуючи ланцюг виникнення нових християнських течій [8, с. 153–154].

Таким чином можна дійти висновку, що катарське вчення своїм існуванням та розвитком, не дивлячись на подальше зникнення, зобов'язане особливостям Окситанії, а саме віротерпимості, висококультурності суспільства та його самоуправлінським традиціям — саме Південна Франція мала всі умови для інтеграції катарів у захід-

ноєвропейське суспільство. Разом з тим значною заслугою і фактором привабливості даного вчення була абсолютна безкорисливість та скромність віруючих, часто небачена у католицького духовництва.

1. Блюм Ж. Ренн-ле-Шато. Вестготы, катары, тамплиеры: секрет еретиков / Пер. с фр. А. Ю. Карачинского, И. А. Эгипти. СПб: Евразия, 2007. 256 с.
2. Бренон А. Катары: бедняки Христовы или апостолы Сатаны. <http://www.fatuma.net/text/brennon-9.pdf> (дата звернення: 01.03.20)
3. Дмитриев М. Католицизм, православие, протестантизм, иудаизм и ислам: конфессионально-культурные особенности религиозных традиций Европы. <http://www.hist.msu.ru/Labs/UkrBel/antropologia.htm> (дата звернення: 02.03.20)
4. Ловягин А. Павликиане // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86-ти тт. (82 т. и 4 доп.), СПб, 1897, Т. 22. 787 с.
5. Майорова Е. И. Хранители Грааля. Катары и альбигойцы. <https://knigogid.ru/books/399292-hraniteli-graalya-katary-i-albigoycy/toread/page-7> (дата звернення: 03.03.20)
6. Нелли Р. Катары. Святые еретики. М.: Вече, 2005. 400 с.
7. Сказкин С. История средних веков. Т. 1. М., 1977. 471 с.
8. Смоули Р. Гностики, катары, масоны, или Запретная вера / Пер. с англ. Н. М. Забилоцкого. М.: ООО «АСТ», 2008. 320 с.
9. Тудельский Г. Песнь об Альбигойском крестовом походе / Пер. с прованс. С. Д. Лихачевой, В. В. Виноградовой. М.: Квадрига, 2010. 320 с.

Дерун Н. В.

Джерельна база та історіографія до історії села Калаглія Овідіопольського району

Вивчення історії так званої Очаківської землі (Єдісан) — межиріччя Дністра та Південного Бугу — було розпочато ще у ХІХ столітті та продовжується й до сьогодні. За цей час вийшла низка праць, але всі вони носили загальний характер, жодна з них не була присвячена історії окремого села.

Серед перших дослідників з історії цього регіону безперечно можна назвати ім'я видатного російського статиста та історика «Геродота Новоросійського краю» Аполлона Олександровича Скальковського [36, 37, 38]. Особливо помітна зацікавленість А. Скальковського етнічними проблемами регіону, яким він присвячує чи-